

GİBİ BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVSEL DİL BİLGİSİ BAKIMINDAN ÇOK İŞLEVLİ GÖRÜNÜMÜ

Seçil HİRİK*

ÖZET

Dilde anlam ve görev aracı olan tüm birimlerin birbirinden farklı veya ortaklaşan işlevleri bulunmaktadır. Bu bakımdan bir biçimbirime tek yönlü bakmak yerine tüm işlevlerinin belirlenmesi işlevsel dil bilgisi çalışmaları için bir basamak oluşturacaktır. İşlevsel dil bilgisinin gerekliliklerinden olan işlevsel sorgulama bir biçimbirimin diğer yönleriyle de ele alınması anlamına gelmektedir. *Gibi* biçimbirimi, pek çok çalışmada ifade ettiği anlam alanlarına göre görevsel ve kendinden önceki kelimeye gelen ekler bakımından istemsel yönüyle ele alınmaktadır. Çekim edatları arasında ve görevli kelimeler içinde yer verilen *gibi* biçimbirimi, bu çalışmada çok işlevlilik açısından değerlendirilmiştir. Biçimbirimin, söz konusu özelliklerinin yanı sıra söz dizimsel, kipsel, eşdizimsel bakımdan da incelenmesi yapılmıştır. Kullanım sıklığı sorgulanan *gibi* biçimbiriminin işaret ettiği anlam alanlarını karşılayan diğer bağımlı veya bağımsız biçimbirimler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Gibi*, biçimbirim, işlevsel dil bilgisi, çok işlevlilik

All meaning and task items in language have different or common functions in language. In this regard, it is needed to study the all functions of morphemes rather than study just one function for functional/pragmatic grammar. Functional research that is the necessity of functional grammar means to be taken into account in other aspects of morphemes function. In some studies *gibi* have been studied by its semantic field and the valency that the suffix used before it. *Gibi* that is evaluated in the postpositions or functional words will be evaluated of its multifunction in this study. *Gibi* will also be studied in terms of syntactic, modality and collocation in this study. It has been tried to provide other bound or free morpheme units that meet the semantic fields pointed out by the formatting as the usage frequency is questioned.

Keywords: *Gibi*, morphemes, functional grammar, multifunctionality.

Her dil, temel düzeyde iletişim sağlayabilmek adına konuşuruna imkân tanımaktadır. Yazılı iletişimde, söz diziminin bileşenleri dilden dile değişir-

---

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, secilhirik@gmail.com

bilir özelliğe sahiptir. Eklemeli diller arasında yer alan ve bağımlı-bağımsız biçimbirimleri barındıran Türkçe, söz dizimini genel olarak bağımlı ve bağımsız biçimbirimlerden kurmaktadır. Söz konusu tüm biçimbirimlerin *kategorik, söz dizimsel, anlamsal, kipsel, kılınışsal, görünüşsel* vs. çok yönlü boyutu bulunmaktadır. Dilin en küçük anlamlı birimi olan sesbirimin dahi birden fazla işlevi varken biçimbirimlerin çok işlevliliğinden bahsetmek kaçınılmaz olacaktır.

İşlevsel dil bilgisinin parçalarından biri olarak kabul edilebilecek olan çok işlevlilik incelemeleri, dili oluşturan birimlerin temel ve özel değerlerinin ortaya konmasına olanak tanımaktadır. İşcan'a göre, işlevsel dil bilgisi, dildeki görev ve anlam elemanlarının (ses, ek, sözcük, sözcük grubu, cümle, cümlenin ögeleri) hangi işlevleri yerine getirdiğini tespit etmeye çalışmaktadır (2007: 253). Oflaz'a göre, dizgeci-işlevsel dilbilgisinde dilsel birimler birkaç işlevsel boyutta eş zamanlı olarak çözümlenmektedirler (2010: 6)¹. İşlevsel dil bilgisinin somut bir gramer dalı olarak, dilin yapısal birimlerinin (metin, tümce, tümcesel bileşimler, çatisal-sözdizimsel yapılanmalar vb.) işlevlerini ve onların kullanım kurallarını incelediğini belirten Musaoğlu, söz konusu dil bilgisi dalında, çeşitli dil düzeylerinden oluşan dilbilimsel dizge, yapısal bileşenlerinin anlamsal işlevlerinin birlikteliği temelinde ele alındığını dile getirmektedir (Musaoğlu 2003: 22).

Dilsel birimlerin her bir bağlamda tek tek ele alınarak değerlendirilmesi işlevsel dil bilgisi çalışmalarında çok işlevliliğin tespiti için gereklilik arz etmektedir. Bir kelimenin *yapı, anlam, söz dizimi, kip, görünüş, kılınış (filler için), istem* vs. olmak üzere farklı değerleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, biçimbirimleri tek bir ölçüte göre sınıflandırmaya tabi tutmak yerine yapısal, anlamsal, söz dizimsel, kipsel, zamansal değerlerine ve istem durumlarına göre incelemek, işlevsel bir çalışma için gerekli olacaktır. Bu bakımdan bu çalışmada *gibi*, bir edat olarak tek bir işleviyle değil bir biçimbirim olarak diğer işlevleriyle de ele alınmış, "*gibi biçimbirimi*" terimi tercih edilmiştir.

1. Çeşitli Çalışmalarda *Gibi* Biçimbirimi

Gibi ölçü, kalıp, benzerlik anlamına gelen *kip* isim köküne 3. teklik şahıs iyelik eki getirilerek kurulmuştur ve iyelik ekinin kalıplaşması görülmektedir². Eski Türkçeden itibaren görülmeye başlanan *kibi* şekli, Hacıeminoğlu'na göre Türkçenin her devresinde ve şivesinde çok yaygın olarak kullanılmakta ve Batı Türkçesinde *gibi* şeklinde telaffuz edilmektedir (Hacıeminoğlu 1992: 41).

¹ Oflaz, dizgeci-işlevsel dil bilgisinin düşünsel, kişilerarası ve metinsel üst işlevinin olduğundan bahsetmektedir. Düşünsel üst-işlev kişiye gerçekliğin temsilleştirilmesi ve yorumuna ilişkin kaynak sağlamaktadır. Kişilerarası üst-işlev, bir konuşma eyleminde hem konuşucu hem de dinleyici etkin durumdadır ve konuşulunun içeriğine göre birtakım roller üstlenmektedirler. Metinsel üst-işlev ise konuşucunun bağlamda düşünsel ve kişiler arası bilgiyi metin olarak sunmasını sağlar (Oflaz 2010: 6).

² Bkz. Korkmaz (2007: 1056), Hacıeminoğlu (1992: 41), Gülensoy (2007: 371), Demirci (2015: 130) Ayrıca bk. Tarama Sözlüğü (1983).

Bahsi geçen şekillerin haricinde *gibin* ve *kibin* gibi vasıta hâli eki ile genişletilmiş veya metatez görülen *bigi* şekli de metinlerle tanıklanmaktadır³.

Gibi biçimbirimi, dil bilgisi çalışmalarının çoğunda kelime türlerinden “edat” kategorisi içinde değerlendirilmiştir. Bu kategori altındayken *gibi* edatının işaret ettiği anlam alanları vurgulanmış veya kendinden önce gelen ismin hangi hâl ekini aldığı tartışılmıştır⁵.

Karaağaç, *gibi* biçimbirimine benzerlik bildiren çekim edatları arasında yer vermiştir (2012: 434). *Gibi*'nin isim kökenli edatlar arasında olduğunu belirten Korkmaz, yalın ve ilgi hâli eki almış isim ve zamirlerle kullanıldığını dile getirmektedir. Görevli kelimeler arasında sayılan *gibi*, benzerlik, tıpkılık, denklik ilgisi kurmaktadır (Korkmaz 2007: 1056-1066). Banguoğlu da Korkmaz'a benzer şekilde, “taki” olarak adlandırdığı *gibi* biçimbiriminin kim ile kimin hâlini isteyen ve isimden türeme edatlardan olduğunu söylemektedir (Banguoğlu 2007: 387).

Gencan, benzetme edatları arasında yer verdiği *gibi*'nin cümleye “denilebilir ki, öyle sanılır ki, sanki” anlamlı kuşku ya da olabilirlik ayırtısı kattığını; başka bir deyişle sonuna geldiği eylemin tam değil, tam olmaya yakın bir durumda yapıldığını ya da o eylemin yapılar görüldüğü anlamını kattığını vurgulamaktadır. *Gibi* yerine *bigi*, *gimi* ve *tek* de kullanılmıştır (Gencan 2007: 493). Biçimbirim, benzer işlevinden bahseden Erdem vd., görevli kelimelerden edatlar arasında saydıkları *gibi*'nin kelimeler arasında benzerlik ilgisi kurduğunu ve yüklemden sonra kullanıldığında ifadeye yaklaşıklık ve tahmin anlamları kattığını belirtmektedir: *Yağmur yağacak gibi* (Erdem vd. 2015: 396).

Benzetme edatlarından saydığı *gibi*'nin sıfat-fiillerden sonra geldiği takdirde derhâl anlamı ifade ettiğini ve zarf tümleci grubu meydana getirdiğini söyleyen Bilgegil, şu örnekleri verir: “*Necdet Bingöl konuşmaya (başladığı gibi) haksız olan arkadaşı odayı terketti.*” cümlesi, “*Vaktaki, Necdet Bingöl konuşmaya başladı, haksız olan arkadaşı odayı terketti.*” demektir. Buna karşın benzetme anlamı taşıdığı yerler de vardır: “*Paris, (bıraktığınız gibi) bir şiir ve sanat şehridir.*” (Bilgegil 2009: 215).

³ Bkz. Ata (1997), Ergin (2004), Atalay (2006), Gülenç (2010), Gaddar (2012), Erdem Uçar (2015).

⁴ Benzer'e göre edatları zarflardan ayıran nokta, anlama dayalı özellikleridir. Edatlar bir vakaya, konuya ya da duruma olanak, gerçeklik, mecburiyet açısından bir kişinin nasıl baktığını yansıtırlar. Yazara göre zarflar nesnel, edatlar öznel bir bakış açısı getirirler; *olabilirlik-olamazlık, gerçeklik-gerçek dışılık, istek-mecburiyet* gibi. Kişisel bir yaklaşımı ve cümleye yüklenen duygusal anlamları aktarırlar (Benzer 2008: 64). Balcı ise edat terimi karşılığında *özsözcük* kelimesini teklif etmiştir. Ona göre özsözcükler konuşurun konuya ilişkin öznel tutumunu, kişisel bakış açısını, duygularını; kısacası cümlede “kişiyeye özel olanı” yansıtmaya yararlar: *Ali araba almış. -Ucuz mu bari? -Ucuz olsaydı bari* (Balcı 2003: 11). *Gibi* biçimbirimine edatlar arasında yer veren Benzer ve Balcı, *gibi*'nin anlamsal işlevi üzerinde durmuşlardır.

⁵ Bkz. Korkmaz (2007), Gencan (2007), Banguoğlu (2007), Bilgegil (2009), Gülensoy (2010), Karaağaç (2012). Söz konusu çalışmalar içinde Korkmaz (2007), edatları yapı ve kökenleri, kullanılış biçimleri ve görevleri bakımından alt gruplara ayırırken *gibi*'yi bu üç özelliğe göre ele almıştır. Gülensoy (2010), *gibi* biçimbirimine son çekim edatları ve kim ile kimin hâlini isteyen edatlar arasında yer vermiştir.

Ergin, *gibi* biçimbirimini benzerlik edatları arasında saymakta ve Eski Anadolu Türkçesinde vasıta hâli eki genişletilmiş *gibin* şeklinin de bulunduğunu vurgulamaktadır (Ergin 2002: 371).

Gibi biçimbirimi isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar, fiiller gibi sözlük birimlerden kendinden önceki biçimbirimle olan bağı sebebiyle ayrılmaktadır. Bahsi geçen türler tek başlarına cümlede bir anlamı karşılayabilme niteliğine sahipken *gibi*, kendinden önceki isme ekler vasıtasıyla ya da anlamsal olarak bağlanmakta ve bir öbek meydana getirmektedir. Bu özellikleri sebebiyle kimi araştırmacılar biçimbirimleri anlamlı ve görevli birimler olarak iki ayrı kategoride incelemekte ve *gibi* biçimbirimine de görevli birimler (öğeler) arasında yer vermektedir⁶. *Gibi*, bağımsız değil bağımlı bir biçimbirimdir ve aynı zamanda söz dizimindeki rolünden dolayı söz dizimsel bir öge olarak kabul edilmektedir.

Görülmektedir ki pek çok çalışmada *gibi* biçimbirimi, anlamsal görevleri yönüyle ele alınmış veya birlikte kullanıldığı hâl eklerinden bahsedilmiştir. Kimi çalışmalarda ise *gibi*'nin eski biçimlerine de yer verilmiştir.

2. *Gibi* Biçimbiriminin İşlevlerine Çok Yönlü Bakış

2.1. *Gibi* Biçimbiriminin Kipsel Değeri

Çok boyutlu olarak ele alınabilecek görevli birimlerden olan bağımlı biçimbirimlerin temel işlevlerinden biri de kiplik⁷ değer taşımasıdır. Konuşurun bir olay veya durum karşısındaki tutumunun dilsel yansıması olan kiplikler kendi içinde işaretledikleri temel anlam alanlarına göre bilgi ve yükümlülük olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Bilgi kiplikleri içinde yer alan *gibi* biçimbirimi, söz konusu bilgisel alanı kesinlik dışılık ve olasılık anlamları bakımından sınırlamaktadır. Olasılık anlamı içinde de tahmin ve çıkarım kipinin işaretleyicisi olarak kullanılmaktadır. “*İşe nereden başlayacağını bilemiyor gibiydi*” cümlesini kuran bir konuşur, karşısındakinin hareketlerini gözlemedikten sonra kesinliğinden emin olmadığı bir bilgiyi *gibi* biçimbirimini kullanarak cümlesinde işaretlemektedir. Aynı zamanda bu cümlesinde bir çıkarım da içermektedir.

Kipsel alanın işaretleyicileri arasında yer alan *gibi*, netliği, gerçekliği, kesinliği belli olmayan ve bünyesinde olasılık barındıran cümlelerin temel işaretleyicilerinden biridir. Konuşurun söz konusu olasılığa dair tahminini yansıtmakla görevli olan *gibi*, yine konuşurun duyuları ile anladığı ya da algıları ile kavradığı olay/durumla ilgili görüşleri belirtirken tercih ettiği görsel veya algısal delile dayalılık işaretleyicilerinden biridir.

(1) *Yarın daha kötü olacakmışım gibi.* (kesin dışılık)

(2) *Hocanın söylediklerine bakılırsa haftaya sınav olacak gibi.* (olasılık)

⁶ bk. Erdem vd. (2015) ve Korkmaz (2007), *gibi* biçimbirimini görevli kelimeler arasında sayarken Demir ve Yılmaz (2005) isim soylu ve fiil soylu olarak ayırdıkları kelimelerin yanı sıra *sontakılar*, *bağlaçlar* ve *ünlemleri* “diğerleri” başlığı altında ele almıştır. Bahsi geçen çalışmada *gibi*, *sontakılar* arasında verilmiştir.

⁷ Kiplik için bk. Hirik (2014), Aslan Demir (2007), (2008), Benzer (2008), Boland (2006), Boye (2010), Bybee ve Fleischman (1995), Kerimoğlu (2011), Palmer (2001); Papafragou (2000).

(3) *Ağlamış gibi bir hâli vardı.* (algısal delile dayalılık)

Sıfat-fiil eklerinden sonra gelen *gibi*, konuşurun kesin olmayan bilgisini, olay/durum karşısındaki tahminini, çıkarımını yansıtmakta; olay ya da durumun gerçekleşmeye yakın olduğu izlenimini vermektedir. Belirtilen kip anlamları tüm sıfat-fiil ekleri için geçerli değildir. *-mAz*, *-yor*, *-AcAk* ekleri cümlede kesinliğin derecelerini işaretlerken aynı zamanda olasılık temelli tahmin anlamı da katmaktadır:

(4) *Yalan söylemez gibi bir his var içimde.*

(5) *Yapacak gibi konuştu.*

(6) *Daha önce söylenenleri hiç anlamıyor gibi yüzüme baktı.*

Bahsi edilen sıfat-fiil ekleri haricinde *-mİş* ve *-Ar/-r* biçimbirimleri, görsel ve algısal delile dayalılığı göstermektedir. "*Küsmüş gibi yaptı.*" ve "*Bağırır gibi ağzını açtı.*" örneklerinde konuşur, hem görsel hem de algısal olarak edindiği bilgiyi, sözü edilen delile dayalılık zemininde vermektedir.

Gibi'nin işaretlediği kipsel alanlar çoğu zaman iç içe girmiş durumdadır. Bir cümle tahmin anlamı ile beraber aynı zamanda bünyesinde olasılık ve buna dayalı kesin dışılık taşımaktadır. Bu anlamların yanı sıra delile dayalılık kipi ve olasılık anlamı da barındırabilmektedir: "*Aniden karar vermiş gibi hızla hareket etti.*" cümlesinde görsel olarak edinilen bilginin konuşurun tahmini ile kesişimi görülmektedir. Tabi bu cümlede her iki kipsel alanı işaretleyen yalnızca *gibi* biçimbirimi değil, *-mİş*⁸ ekidir.

(*Bana ...fil + -mİş/-yor/-DI/-AcAk/-Ar/-r + gibi gel-*) kalıbı içinde konuşurun tahmin ve varsayımını işaretleyen kiplikler arasında *gibi* biçimbiriminin de rolü büyüktür. Örneğin "*Bana, çocuğun annesi yalan söylemiş/söylüyor/söyledi/söyleyecek/söyler gibi geldi.*" cümlesini kuran konuşur söz konusu durumla ilgili yorumunu yapmaktadır. Yine aynı anlamı işaretlemek üzere (*gibi + iyelik eki + yönelme hâli eki + gel-*) yapısı cümlede görev yapmakta, konuşurun olay/durum karşısındaki tahminini göstermektedir. Söz konusu *gibi* biçimbirimli yapının kullanımı konuşurun kuvvetli sevgisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

(7) *Yalan söylüyormuş gibime geldi.*

(8) *Sınavdan yüksek alacak gibisine gelmiş.*

Gibi biçimbirimi, bahsi geçen görevleriyle birlikte sözceye yaklaşıklık, yakınlık, benzerlik anlamları katmaktadır. Söz konusu anlamlar, kipsel alanı besleyen yan anlam durumunda görülmektedir.

2.2. *Gibi* Biçimbiriminin İstem Değeri

Eklemeli dillerden olan Türkçede bağımlı biçimbirimler ve bağımsız biçimbirimler içinden de edatlar⁹ cümlede belli bir anlamı karşılamak üzere söz diziminde bir işlev üstlenirler. Bunu yaparken de başka bağımlı ya da bağımsız biçimbirimlerin varlığına ihtiyaç duyarlar. Dilbiliminde istem¹⁰ ola-

⁸ *-mİş* ekinin kipsel işlevleri için bk. Bacanlı (2005), (2008).

⁹ Burada kullanılan *edat* terimi, *çekim edatı*, *bağlama edatı* ve *ünlem edatı* için kullanılmıştır.

¹⁰ İstem ve tamlayıcı için bk. Doğan (2011), (2014), Kahraman (1996), Özkan (1999), (2011), Sev (2001), Karahan (1997).

rak geçen bu durum söz konusu biçimbirimlerin tamlayıcıyla olan ilişkisi olarak nitelendirilebilir. Çoğu dil bilgisi kitabında görevli anlam ya da sözlük elemanı olarak geçen *gibi* biçimbirimi ise kendisinden önce gelen bağımsız biçimbirimin bir ya da birkaç özellik taşımasını istemektedir. Anlam-sözlüksel istem haricinde *gibi* biçimbiriminin tamlayıcıları arasında yalnız hâlli isim/zamir, isme/zamire gelen ilgi hâli eki, aitlik eki, isim-fiil ve sıfat-fiil eki yer almaktadır.

Gibi biçimbirimi isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek edat grubunu oluşturmakta ve ardından geldiği kelimeye de ismin hâllerinden biriyle bağlanmaktadır. Kelime, yalnız durumdaki isim ya da zamiri veya zamire gelmiş ilgi hâli ekini tamlayıcı olarak istemektedir:

- (1) *Yalnız benim gibi dürüst olacaksın.*
- (2) *Senin gibi olmak isterdim.*
- (3) *O da kardeşi gibi çok çalışıyordu.*
- (4) *Anne gibi kalpten seven bulunmaz.*

Zamirlerin yalnız hâlli kullanımları Türkiye Türkçesinde ilgi hâli ekli kullanıma göre daha az tercih edilmektedir. Çoğul şahıs ve işaret zamirlerinde (bizler, sizler, onlar, bunlar, şunlar) *gibi* biçimbirimi, ilgi hâli eki istemektedir.

- (5) *Bizler gibi yürekli insanlar az bulunur.*
- (6) *Menekşeler, şunlar gibi çiçek açamadı.*

Gibi biçimbiriminin, yalnız hâlli ve ilgi hâli ekli tamlayıcılarla kullanımının yanı sıra aitlik eki almış isimli/zamirli örneklerine de rastlanmaktadır. Zamirlere gelen aitlik eki kendinden önce ilgi hâli eki istemektedir:

- (7) *Akşamki gibi televizyon izleyelim.*
- (8) *Sen her zamanki gibi güzelsin.*
- (9) *Senin gibi düzgün yazamıyorum.*

Gibi'nin sık kullanılan istemleri arasında isim-fiil ve sıfat-fiil ekleri de yer almaktadır. Her bir farklı fiilimsi ekinde anlamın, ekin zaman işlevine bağlı olarak küçük farklarla da olsa değiştiği görülmektedir:

- (10) *Roman yazma gibi şiir yazma da zordur.*
- (11) *Yaşamak gibi güzel şey var mı?*
- (12) *Hiç gitmemiş gibi aniden çıkageldi.*
- (13) *Yapabilecek gibi konuştu.*
- (14) *Biliyor gibi davranarak beni sinirlendirdi.*
- (15) *Bağırır gibi ağzını açtı.*
- (16) *Yalan söylemez gibi bir his var içimde.*
- (17) *Bu iş yapılışı gibi değil.*
- (18) *Az bilen gibi çok bilen de bazen yanılır.*

2.3. *Gibi* Biçimbiriminin Söz Dizimi Değeri

Gibi, ilişkide bulunduğu bağımsız biçimbirimle aralarındaki bağı çeşitli eklerle kurarak edat grubunu oluşturmaktadır. Söz konusu grupta yönetici durumunda olan unsur *gibi*'dir ve burada görevli öge olarak edat kategorisinde yer almaktadır. Bu şekliyle *gibi*'nin içinde yer aldığı edat grubu cümlelerin ya da içinde bulunduğu kelime grubunun yüklemle olan durumuna

göre cümlenin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı ve zarfı¹¹ olarak görülmektedir. Ek fiil olarak yargı bildirdiğinde de cümlenin yüklemi işlevini üstlenmektedir.

Gibi'nin içinde bulunduğu kelime grubunun cümlenin diğer öğeleriyle olan ilişkisine göre cümledeki işlevleri aşağıdaki gibi kurallaştırılabilir.

a) isim/zamir+gibi: zarf

- (1) Kuş **gibi** titriyordu.
- (2) Oraya kaç **gibi** geleyim?
- (3) Senin yaptığın resim öncekilerden hangisi **gibi** oldu?

b) isim/zamir+gibi+isim: özne/nesne/yer tamlayıcısı/zarf

- (4) Sen **gibi** kimse bulunmaz bu hayatta. (özne)
- (5) Eşi **gibi** zor bir insanı idare edemiyormuş. (nesne)
- (6) Bu zorba **gibi** adamlara gelmek istemediğimizi söyleyemedik. (yer tamlayıcısı)
- (7) Ne **gibi** bir eğlence düşünürsünüz?(zarf)
- (8) Bunun **gibi** tatlı bir insanla dahi anlaşamıyorsun. (zarf)

c) isim/zamir+gibi+fiil_{zarf-fiil eki}: zarf

- (9) Akli sıra, şaşkın **gibi** bakarak benimle dalga geçecek.

d) isim/zamir+gibi+fiil_{sıfat-fiil eki} +(isim): özne

- (10) Çiçek **gibi** açan yarası durmadan kanıyordu.

e) isim/zamir+gibi+fiil_{isim-fiil eki}: özne/nesne/yer tamlayıcısı/zarf

- (11) Sürekli arı **gibi** çalışmak bana zor gelecekti. (özne)
- (12) Kuşlar **gibi** uçmak istiyordu. (nesne)
- (13) Eşkıya **gibi** bağırımdan yorulmadın mı? (yer tamlayıcısı)
- (14) Belli ki çocuk **gibi** kavga etmeye gelmiş. (zarf)

f) fiil_{sıfat-fiil eki} +gibi+(isim): zarf

- (15) Birden bayılacak **gibi** oldum.
- (16) Yapabilecek **gibi** hazırlıklı gelmiş.

g) fiil_{isim-fiil eki} +gibi+(isim): özne/nesne

- (17) Sevdikleriyle olmak **gibi** güzel şey yok.
- (18) Para kazanmak, evde durmak **gibi** değilmiş.

(İsim/zamir+gibi+isim), (isim/zamir+gibi+fiil_{isim-fiil eki}) ve (fiil_{isim-fiil eki} +gibi+(isim) yapısında bulunan *gibi*'li kelime grubu kendisinden sonra gelen

¹¹ Delice, çekim edatlarından saydığı *gibi* için isim ile yüklem olan fiil veya ek-fiil almış bir isim arasında anlam ilgisi kurarsa grup oluşturduğu isimle birlikte cümlenin zarf tümlecini oluşturduğunu vurgulamaktadır. İsim ile yüklem arasında bir anlam ilgisi kurarsa grup oluşturduğu isimle birlikte yan veya iç cümlenin zarf tümlecini oluşturur. Bu nedenle yan cümle temel cümlenin hangi ögesini oluşturuyorsa o ögenin içinde yer almış olur: "Mahâlleden biri sana sataşırsa öyle bize yaptığın gibi sertlenip bıçkınlaşma." Bize yaptığın gibi dizgesi yan cümlenin çekim edatı öbeğinden oluşan zarf tümlecidir (Delice 2008: 113, 114). Ayrıca bk. Gece (1992).

ismin aldığı eke göre cümlelerin kuruluşunda öğelerinden biri olarak yer almaktadır.

Gibi'nin yer aldığı kelime grubu ya doğrudan edat grubu olarak tek başına cümlelerin belirli bir ögesini karşılamakta ya da başka kelime grupları içinde yer alarak söz diziminde rol oynamaktadır. *İsim/zamir+gibi+isim* yapısında yer alan edat grubu, sıfat tamlamasının sıfat unsuru olarak (bk. 19. ve 20. örnek), *isim+gibi+fiil*_{isim-fiil/sıfat-fiil eki} yapısında yer alan edat grubu ise isim-fiil/sıfat-fiil grubunun zarfı olarak görev yapmaktadır (bk. 21. ve 22. örnek):

(19) Keçi **gibi** inadı vardı.

(20) Kaya **gibi** sağlam mübarek.

(21) Gül **gibi** solmak sana yakışmaz.

(22) Anne **gibi** sevecek yürek bulamazsın.

Gibi, grup oluşturduğu isimle beraber cümlelerin yüklemine de teşkil edebilmektedir.

(23) Yeni yemesine rağmen acıkmış **gibiydi**.

Gibi biçimbirimi, 3. teklik şahıs iyelik eki aldığı takdirde (*gibisi*) edat vasfından çıkarak cümlede isim olarak görev yapmakta ve bu sefer iyelik ekinden sonra gelen ekin varlığına göre cümlelerin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı ve zarfı olabilmektedir. 24. cümlede *gibi*'nin bulunduğu kelime grubu özne, 25. cümlede belirtili nesne, 26. cümlede yer tamlayıcısı ve 27. cümlede zarf olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda iyelik ekini almış olan *gibi* biçimbirimi isim tamlamasının tamlanan unsuru olarak görev yapmaktadır.

(24) **Senin gibisi** yok.

(25) **Senin gibisini** görmedim.

(26) Para **Senin gibisinde** bulunur.

(27) **Senin gibisiyle** işim olmaz.

Gibi'nin oluşturduğu edat grubu bir isim unsuru ile *gibi* biçimbiriminden oluşmaktadır. İsim unsuru ise kimi zaman kelime grubu görünümünde varlığını göstermektedir. İsim unsuru kimi zaman sıfat tamlaması, kimi zaman da isim-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilmektedir.

(28) **Yeşil ve olabildiğine derin bir deniz gibi** gözleriyle beni süzüyordu. (sıfat tamlaması)

(29) **Anı sonuna yaşamak gibi** bir hevesi vardı. (isim-fiil grubu)

(30) **Her kitap yazışı gibi** onları okuyuşu da bir olaydı. (isim-fiil grubu)

(31) **Birden bire düşecek gibi** yaptı. (sıfat-fiil grubu)

(32) **Tarlayı kendi ekmiş gibi** mahsulleri toplamaya başladı. (sıfat-fiil grubu)

Gibi biçimbiriminin *-miş* sıfat-fiil ekini istediği cümlelerde *-miş gibi*'li yapının sıfat tamlamasından kısaltma olduğu görülmektedir. Yani *gibi*'li kelime grubunun isim unsuru aslında bir sıfat tamlaması düşmüş bir kısaltma grubudur. Dolayısıyla *gibi*'nin önüne gelen biçimbirim, sıfat-fiil eki almış bir kelime değil, cümlede eksik (düşmüş) bir isim ya da sıfat tamlamasıdır:

(33) *Küsmüş gibi ağzını eğdi.*

(34) *Küsmüş (bir çocuk/adam/insan) gibi ağzını eğdi.*

Gibi biçimbiriminin oluşturduğu isim grubunun söz dizimine katkılardan biri de devamlılık arz eden örneklerde *vb.* veya *vs.* yerine kullanılmasıdır.

(35) *Portakal, mandalina, limon gibi meyveler kışın hastalıklardan korumaya yardımcıdır.*

(36) *Türkiye’de beğen çok tercih edilen çocuk isimleri şunlardır: Ali, Ahmet, Mehmet; Ayşe, Fatma gibi...*

2.4. *Gibi* Biçimbiriminin İşaret Ettiği Diğer Anlam Alanları

Cümlede işlev odaklı öğelerden biri olan bağımlı biçimbirimler çeşitli anlam ilgilerinin kurulmasında rol oynamakta ve pek çok anlam alanına işaret etmektedir. Cümlede bu anlam alanlarına atıfta bulunan biçimbirimlerden biri de *gibi*’dir. Bağlama göre değişen anlam çeşitlenmesinde *gibi* biçimbiriminin sözlüksel değerinin yanı sıra kipsel ve zamansal görünümü etkilidir. Dolayısıyla kipsel ve zamansal durumlar da işlevlerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu durumla beraber *gibi*’nin istemi de özellikle anlam ayrışmasında rol oynamaktadır.

Gibi biçimbirimi, cümlede pek çok anlam alanına işaret etmektedir. *Benzerlik, karşılaştırma, yaklaşma, zamanda sınırlama, tezlik*’in cümledeki işaretleyicilerinden biri olan *gibi* biçimbirimi *kesin dışılık, olasılık, tahmin, çıkarım* ve *delile dayalı olma* ilgisi de kurmaktadır.

Söz konusu anlamlar iç içe geçmiş durumdadır. Benzerlik; bir olay, durum ya da varlığın karşılaştırılması ilgisinden ortaya çıkan bir sonuçtur. Dolayısıyla *gibi*, benzerlik bildiren cümlelerde karşılaştırma; karşılaştırma cümlelerinde de benzerlik anlamı belirtmektedir. Örneğin aşağıdaki 1 numaralı cümlede saflık ve güzellik bakımından peri ile benzerlik ilgisi kurulurken 2 numaralı cümlede bahsi edilen kişi ile ablası arasında başarılı olma durumu bakımından karşılaştırma yapılmaktadır. Temel veya birincil anlam olarak 1. cümle benzerlik, 2. cümle karşılaştırma ilgisi taşısa da derin yapıda cümleler tam tersi biçimde karşılaştırma ve benzerlik anlamını da barındırmaktadır.

(1) *Peri gibi saf ve güzel, aynı zamanda masumdu.* (benzerlik)

(2) *Ablası gibi başarılı bir çocuk olacak.* (karşılaştırma)

Gibi biçimbiriminin *yaklaşma (yaklaşıklık)* anlamı bildirdiği cümleler aynı zamanda sınırlama da yapmaktadır. *Gibi*’nin cümle sonunda kullanıldığı örneklerde yaklaşıklık, yapılmaya yakın olduğu, zamansal sınırlama anlamları ön plana çıkmaktadır. Doğrudan zamansal sınırlık bildiren cümlelerde ise *gibi* biçimbirimi, *aşağı yukarı, yaklaşık olarak* türünden anlamlara tekabül etmektedir. Söz konusu anlamlar aşağıdaki örneklerde de yer görüldüğü üzere *yaklaşma* anlamının yanı sıra *olasılık* da taşımaktadır.

(3) *Birazdan işi bitireceğim gibi.* (yaklaşma)

(4) *On otuz gibi orada olacağım.* (zamanda sınırlama)

Gibi, aynı zamanda cümlede *tezlik* anlamını da işaretlemektedir. Bu anlamın verilmesi için *gibi* biçimbirimi, tek başına yeterli değildir. Kendinden

önce -*Dlk*_{sıfat-fiil eki}+*iyelik eki* almış bir kelime istemektedir. Bu şekliyle yüklemi durum bakımından niteleyerek cümlenin zarfı içinde yer almaktadır.

(5) *Geldiği gibi koşarak oradan uzaklaştı.* (tezlik)

(6) *Bardağı eline aldığı gibi düşürdü.* (tezlik)

2.5. Gibi Biçimbiriminin Kullanım Sıklığı

Bir biçimbirimin o dilin konuşurları (ana dil konuşurları) tarafından hangi sıklıkla yani ne kadar kullanıldığıın tespiti, *kullanım sıklığı* çalışmaları ile ortaya konmaktadır. Ana dil konuşurları tarafından üretilmiş yazılı metinler veya doğal akışı içinde sözlü dil temel alınarak yapılan incelemeler, söz konusu birimin kullanım sıklığını belirlemek için taranmakta ve sayısal veriler elde edilmektedir. Kullanım sıklığının tespiti ana dil konuşurlarının söz varlığının ve tercihlerinin belirlenmesi için gereklilik arz etmektedir.

Türkiye Türkçesi üzerine yapılan kullanım sıklığı çalışmaları, *gibi* biçimbiriminin diğer işlevdeşleriyle karşılaştırma yapılmasına imkân tanımaktadır. Buna göre *gibi* biçimbirimi, *için*'den sonra en sık kullanılan benzer işlevli biçimbirim olma özelliğine sahiptir¹²:

Edat	Ölker ¹³	Göz ¹⁴	MÜTUD ¹⁵
<i>için</i>	5843	6686	- ¹⁶
<i>gibi</i>	4835	4994	40254
<i>kadar</i>	3689	3527	23613
<i>göre</i>	1944	1335	3379
<i>üzere</i>	1146	518	1729

Tablo 1: Kullanım sıklığı en yüksek olan 5 edat

2.6. Gibi Biçimbirimi ile Ortaklaşan Diğer Biçimbirimler

Türkiye Türkçesinde cümleye benzerlik, yaklaşma, sınırlılık, olasılık, delile dayalılık, tezlik türünden anlamlar katan *gibi* biçimbiriminin cümlede eş görevli ve eş anlamlı işlevdeşleri bulunmaktadır. Bahsi geçen işlevdeş biçimbirimlerin kimi bağımlı kimi de bağımsız biçimbirimlerden oluşmaktadır.

¹² Örneğin taranan metinlerde *için*, hem edat olarak hem de ikinci çokluk şahıs emir kipiyle çekimlenmiş *iç-* fiili olabilir. Kullanım sıklığı çalışmalarında söz konusu birimlerin birden farklı görünüşleri ve işlevi göz önüne alındığında elde edilen sayısal verilerin ne denli sağlıklı olup olmadığı tartışma konusudur. Bahsi geçen çalışmalarda *sonra* ve *önce* kelimeleri de kullanım sıklığı bakımından kayda değer bir sayıda yer almaktadır. Ancak bu kelimeler bağımlı biçimbirim işlevinin yanı sıra bağımsız biçimbirim olarak görev yapmış olabileceği için bu çalışmada yer verilmemiştir.

¹³ Ölker (2011)

¹⁴ Göz (2003)

¹⁵ MÜTUD: Mersin Üniversitesi Türkçe Ulusal Derlemi.

¹⁶ Bu veri tabanında *için* biçimbiriminin istatistiği verilmemiştir.

3.6.1. Bağımlı Biçimbirim Yapısındaki İşlevdeşler: Cümleye benzerlik ve yaklaşma ayrımı katan *gibi* biçimbiriminin eş görevlisi durumunda olan bağımlı biçimbirimler arasında *-msl* ve *-mtrak* ekleri¹⁷ gelmektedir.

(1a) *Elindeki domates sarı gibi görünüyordu.*

(1b) *Elindeki domates sarımsı görünüyordu.*

(2a) *Göğün gri gibi rengi içimi karartmıştı.*

(2b) *Göğün grimtrak rengi içimi karartmıştı.*

-CA biçimbirimi, eklendiği isme gibilik yani benzerlik anlamı katmaktadır. Kimi zaman da *-CA* eki, *-sInA* ekini de bünyesine alarak birlikte kullanılmaktadır.

(3a) *Sana kardeş gibi yaklaşmak istedim.*

(3b) *Sana kardeşçe yaklaşmak istedim.*

(3c) *Sana kardeşçesine yaklaşmak istedim.*

-Ar/-r ...-mAz zarf-fiil eki de, cümlede *gibi*'nin tezlik anlamını karşılayan biçimbirimlerden biridir:

(4a) *Elindekini düşürdüğü gibi oradan kaçtı.*

(4b) *Elindekini düşürür düşürmez oradan kaçtı.*

-mİşcAsInA birleşik yapılu biçimbirim de, cümleye yaklaşıklık anlamı katmaktadır. Aynı cümleye *-mİşcAsInA* yerine *-Armlş gibi/-AcAk gibi* yapısı konduğunda anlamın değişmediği görülmektedir.

(5a) *Hesap sorarmış gibi geldi./ Hesap soraracak gibi geldi.*

(5b) *Hesap sorarmışçasına geldi.*

3.6.2. Bağımsız Biçimbirim Yapısındaki İşlevdeşler: *Gibi*, yukarıda bahsi geçen bağımlı biçimbirimlerin yanında benzerlik ve karşılaştırma ilgisi bakımından *kadar* ile aynı anlam alanını işaretlemektedir.

(1a) *Senin gibi güzel görmedim.*

(1b) *Senin kadar güzel görmedim.*

Gibi biçimbiriminin istem olarak *-DIşI* ekini tamlayıcı olarak kabul ettiği cümlelerde yine benzerlik ve geçmişe atıf amacıyla kullanılmak suretiyle *üzere* biçimbirimiyle ortaklaştığı görülmektedir.

(2a) *Bilindiği gibi olanlar akıl alacak türden değil.*

(2b) *Bilindiği üzere olanlar akıl alacak türden değil.*

Zamansal sınırlılık ve yaklaşma ilgisi bakımından da *civarı, dolayların-da* biçimbirimleri ile aynı anlamsal işlevi görmektedir.

(3a) *Saat iki gibi geldim.*

(3b) *Saat iki civarı geldim.*

(3c) *Saat iki dolaylarında geldim.*

Cümlede olasılığı ve algısal delile dayalılığı işaretlediği durumlarda *sanki* biçimbirimi, söz konusu kipsel alanı göstermesi bakımından *gibi* yerine kullanılabilir.

(4a) *Durumu nasıl düzelterceğini bilemiyor gibiydi.*

(4b) *Sanki durumu nasıl düzelterceğini bilemiyordu.*

¹⁷ bk. Demirci (2015: 131)

3.6.3. Bağımlı ve Bağımsız Biçimbirim Yapısındaki İşlevdeşler:

Gibi biçimbiriminin benzerlik ve yaklaşma anlamı sağladığı cümlelerde bahsi geçen biçimbirimin anlamsal olarak işlevdeşi durumunda olan *-A benzer*, *-A yakın* yapıları görev yapmaktadır. Aşağıdaki örneklerde benzerlik bakımından yaklaşıklık ilgisi olan isimler (*akşam* ve *umduğum*) arasındaki anlam ilgisi *gibi* biçimbirimi ile sağlanmıştır. Söz konusu biçimbirim yerine cümleye *-A benzer*, *-A yakın* yapıları konduğunda benzerlik anlamı devam etmektedir.

- (1a) *Akşamki gibi davranma sakın.*
- (1b) *Akşamkine benzer davranma sakın.*
- (2a) *Umduğum gibi olmadı.*
- (2b) *Umduğuma yakın olmadı.*

2.7. Gibi Biçimbiriminin Eşdizimliliği

Deyimler gibi kalıplaşma göstermeyen ancak bir araya gelmeleri veya bir arada bulunmaları bakımından alışkanlık gösteren biçimbirim birlikteliğine *eşdizimlilik* (collocation) denmektedir. Bir biçimbirimin kullanım sıklığı gösterdiği diğer biçimbirimlerin onun eşdizimlisi olarak kabul edilmesi sebebiyle *eşdizimlilik* ve *kullanım sıklığı*, yakın kavramlardır.

Kavramı ilk kullanan Firth'e göre eşdizimlilik, kelimenin geçtiği cümleden soyutlanan ve kelimenin anlamsal tanımından ayrılan bir anlamlandırma işidir. *Gece* (nigth) ve *karanlık* (dark) örneğini vererek durumu açıklayan Firth, eşdizimliliğin kelimenin birlikte kullanıldığı diğer kelimeler ile alakalı olduğunu ileri sürmektedir (Firth 1951: 123). Firth'in 1957'deki çalışmasında *erkek* (man) kelimesinin eşdizimlisinin *yaşlı* (old) olduğunu fakat *genç* (young) olmadığı belirtmekte; bununla birlikte *insan* (person) kelimesinin ise hem *yaşlı* hem de *genç* eşdizimlilerine sahip olabildiğini vurgulamaktadır (Firth 1957: 195).

Martyńska, kelimelerin birlikte var olması olarak tanımladığı eşdizimlilik konusunda kelime anlamının bir kısmının, başka bir kelime ile bir araya getirilmesi ile oluşacağını belirtmektedir. Sözcüksel yaklaşımı savunan dilbilimciler, bir kelimenin anlamının eşdizimlisi olduğu kelimeler tarafından belirlendiğini iddia eder. Bu bağlamda, sözcük düzlemi bağımsız ve dil bilgisinden ayrı olarak kabul edilir (Martyńska 2004: 2).

Gitsaki, eşdizimliliğin *yatay* (horizontal) ve *dikey* (vertical) ekseninde olmak üzere iki boyutuna dikkat çekmektedir. Ona göre sözlüksel birimlerin *dizimsel* (syntagmatic) ve *örneklemsel* (paradigmatic) ilişkileri söz konusu eksenleri belirlemektedir. Dilin yatay eksen, dizimseldir ve kelimenin diğer kelimelerle birleşebilme yeteneğini gösterir. Örneklemsel eksen ise dikeydir ve aynı sınıfa ait olan, birbiri yerine değiştirilebilir olan kelime takımlarını içerir. Örneğin *John elma yedi* cümlesinde *elma* kelimesi *portakal*, *sandviç*, *biftek*, *çikolata*, *kek* vb. kelimelerle ile örneklemsel; *yemek* ve *John* kelimeleri ile dizimsel ilişki kurmaktadır (Gitsaki 1996: 114).

İmer vd.'nin iki ya da daha fazla sayıda birimin aynı dizimde bulunması olarak tanımladıkları eşdizimlilik kavramı için Vardar, iki ya da daha çok sayıda dil biriminin genellikle aynı dizimlerde yer alması ifadesini kullan-

maktadır (İmer vd. 2011: 121; Vardar 2007: 94). Eken ise, *eşdizim* kavramı için bu birlikteliklerin en az iki birimden oluşması ve kullanılan kelimeler arasında dizimsel bir ilişki olması gerektiğini söylemektedir. Dizimsel olarak (yarı) sabit birliktelikler olmaları ve birtakım kısıtlılıklar içermeleri, eşdizimleri saptamada anlambilimsel ve sözdizimsel olarak özel yaklaşımları gerektirmektedir (Eken 2016: 31).

Kullanım sıklığı yönünden bazı kelimelerin aynı cümlede başka kelimelerle olan birlikteliklerine dikkat çeken Çetinkaya, bu birlikteliklerin atasözü, deyim, dua, beddua gibi kalıplaşmış yapılar şeklinde olabileceği gibi *köpek* ve *havlamak*, *kitap* ve *okumak* örneklerinde görüldüğü üzere daha esnek nitelikteki yapılar içerisinde de yan yana gelebileceğini vurgulamaktadır (Çetinkaya 2009: 197). Bir biçimbirim eşdizimlisi olan diğer biçimbirimin yerine benzer görevli başka öge konulabilmesi bakımından eşdizimlilik, kalıplaşmış olan diğer gruplardan ayrılık göstermektedir.

Çalışmaların büyük kısmında eşdizimlilik konusu bağımsız biçimbirimlerin birlikte kullanımı olarak algılanmış ve işlenmiştir. Oysaki bir kelime bağımlı biçimbirimlerle de eş dizim oluşturabilmektedir¹⁸. Yukarıda bahsi geçen isim ve fiil türünden biçimbirimlerin eşdizimliliği tespitinde kelimelerin birlikte çalıştığı bağımsız biçimbirimlerin varlığı önemliyen *gibi* türünden bağımlı görünümlü biçimbirimlerde, bağımsız biçimbirimlerle olduğu kadar bağımsız biçimbirimsel eşdizimlilik de önem arz etmektedir.

Gibi türünden eklerden farklı özellikler gösteren bağımlı biçimbirimler hem istemsel hem de sözlüksel biçimbirimlerle eşdizimlilik görünümü sergilemektedir. Bu çalışmada, Özkan'ın hazırlamış olduğu derlem projesinin¹⁹ verilerinden yararlanarak *gibi* biçimbiriminin eşdizimlileri kullanım sıklıklarına göre verilmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda yalnızca *gibi* biçimbiriminden bir önce veya sonra gelen kelime değil, iki önce ve sonra gelen kelime istatistiği de gösterilmiştir²⁰.

<i>Gibi'den bir önce gelen kelimeler</i>	Adet	<i>Gibi'den önce gelen iki kelime</i>	Adet	<i>Gibi'den bir sonra gelen kelime</i>	Adet	<i>Gibi'den sonra gelen iki kelime</i>	Adet
<i>olduğu</i>	1170	<i>Her zamanki</i>	201	<i>bir</i>	2274	<i>bir şey</i>	215
<i>benim</i>	473	<i>bir çocuk</i>	135	<i>oldu</i>	393	<i>gibi gibi</i>	195
<i>senin</i>	297	<i>şey olmamış</i>	67	<i>gibi</i>	358	<i>o da</i>	72
<i>çocuk</i>	259	<i>rüzgar</i>	58	<i>bu</i>	303	<i>geliyor bana</i>	71
<i>eskisi</i>	250	<i>zaman olduğu</i>	52	<i>değil</i>	295	<i>ben de</i>	56
<i>ne</i>	243	<i>da benim</i>	51	<i>o</i>	188	<i>bir şeydi</i>	43

¹⁸ Söz konusu bu dil olgusu için *istemsel eşdizimlilik* kavramı önerilebilir.

¹⁹ <http://derlem.mersin.edu.tr/>

²⁰ Tabloda *gibi* biçimbirimin sık kullanıldığı ve eşdizimlisi kabul edilen 10'ar adet biçimbirime yer verilmiştir.

<i>bu</i>	228	<i>de benim</i>	50	<i>geliyor</i>	185	<i>bir hâli</i>	35
<i>ister</i>	228	<i>bir insan</i>	43	<i>her</i>	174	<i>bir de</i>	34
<i>onun</i>	226	<i>bir su</i>	35	<i>görünen</i>	149	<i>büyük bir</i>	29
<i>zamanki</i>	210	<i>bir kadın</i>	35	<i>geldi</i>	108	<i>bir adam</i>	26

Görülmektedir ki *gibi* biçimbirimi, kendinden önce gelen bağımsız biçimbirim isim olmasını istemektedir. İsim türünde olan 10 kelimenin 5'i zamir, 5'i isim görevindedir. Zamir görevindeki kelimelerin (*benim, senin, onun*) 3'ü ilgi hâli ekini almaktadır. 2'si ise (*ne, bu*) yalın hâlde bulunmaktadır. İsim görevindeki kelimelerin 2'si (*olduğu, ister*) sıfat-fiil eki, diğerleri ise iyelik eki (*eskisi*) ve aitlik eki (*zamanki*) almış ya da yalın hâldedir (*çocuk*). *Gibi*'den sonra gelen biçimbirimlerin profiline bakıldığında *gibi*'den önce gelen kelimelerden farklılık arz etmesi bakımından ayrılmaktadır. Söz konusu biçimbirimlerin 6'sı isim (*bir, gibi, bu, o, her, görünen*), 4'ü yüklem (*oldu, değil, geliyor, geldi*) görevindeki fiillerdir. İsim görevindeki kelimelerin çoğunun (*görünen* kelimesi hariç) yalın hâlde bulunduğu da dikkat çekmektedir.

Kendinden önceki biçimbirimle bağımlı biçimbirimler ya da ismin yalın hâlini isteyerek kelime grubu oluşturan *gibi* biçimbiriminin eşdizimlisi olduğu kelimeler içinde kendinden önce gelenler önem göstermektedir. Kendinden sonra gelen biçimbirimlerin *gibi*'ye sözdizimsel boyutta bir katkı sağlamadığı aşikârdır. Ancak kendinden önce gelen kelime ile olan anlamsal bağın devamı kimi zaman söz konusu biçimbirimden sonra gelen kelime/kelimeler aracılığıyla da sağlanabilmektedir (Ör. *Benim gibi hassas insan*). Özellikle sıfat tamlaması içinde bulunan *gibi*'li kelime grubu kendisinden sonra gelen isimle; isim-fiil ve sıfat-fiil gruplarında da cümlenin yüklemiyle anlamsal ilgi kurmaktadır.

SONUÇ

Dil bilgisi çalışmalarında yer alan bilgilere ek olarak *gibi* biçimbirimine tek bir işleviyle yaklaşmak yerine çok işlevlilik açısından ele almak işlevsel dil bilgisi çalışmaları için önem arz etmektedir. Bu çalışmada *gibi* biçimbirimi kip, istem, sözdizimi, çokanlamlılık, kullanım sıklığı, eşdizimlilik vb. bakımından incelenmiştir. *Gibi* biçimbiriminin çok işlevlilik açısından incelendiği çalışmanın sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

1. Kiplik değer taşıyan *gibi* biçimbirimi kesin dışılık, olasılık temelli tahmin, çıkarım ve delile dayalılık kipsel alanlarının işaretleyicisi durumundadır.

2. Kendisinden önce gelen bağımsız biçimbirim ile kelime grubu oluşturan *gibi*, tamlayıcı olarak yalın hâlli isim/zamir, isme/zamire gelen ilgi hâli eki, aitlik eki, isim-fiil ve sıfat-fiil eki istemektedir.

3. Sözdizimsel değeri bulunan *gibi* biçimbirimi cümlede edat grubu olarak görev yapmaktadır. Söz konusu grubun oluşum biçimlerine göre cümledeki görevleri de değişiklik gösterebilmektedir:

isim/zamir+gibi: zarf

isim/zamir+gibi+isim: özne/nesne/yer tamlayıcısı/zarf

*isim/zamir+gibi+fiil*_{zarf-fiil eki}: zarf

*isim/zamir+gibi+fiil*_{sıfat-fiil eki} +(isim): özne

*isim/zamir+gibi+fiil*_{isim-fiil eki}: özne/nesne/yer tamlayıcısı/zarf

*fiil*_{sıfat-fiil eki} +*gibi*+(isim): zarf

*fiil*_{isim-fiil eki} +*gibi*+(isim): özne/nesne

4. *gibi*'nin bulunduğu grup başka bir kelime grubunun ögesi olarak görünebilmektedir. *İsim/zamir+gibi+isim* yapısında yer alan edat grubu, sıfat tamlamasının sıfat unsuru olarak; *isim+gibi+fiil*_{isim-fiil/sıfat-fiil eki} yapısında yer alan edat grubu ise isim-fiil/sıfat-fiil grubunun zarfı olarak görev yapmaktadır.

5. *Gibi* biçimbirimi iyelik eki aldığı takdirde iyelik ekinden sonra gelen hâl ekinin vasfına göre cümlenin öğelerinden herhangi biri olabilmektedir.

6. *Gibi*'den önce gelen isim unsuru sıfat tamlaması, isim-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilmektedir.

7. *Gibi* biçimbiriminin kip işlevinin haricinde cümlede anlamsal olarak *benzerlik*, *karşılaştırma*, *yaklaşma*, *zamanda sınırlama*, *tezlik* anlamlarını karşılamaktadır.

8. Kullanım sıklığı çalışmalarında işlevdeşlerine göre *gibi*'nin üst sıralarda yer aldığı görülmektedir.

9. *Gibi* biçimbirimi ile işlev ve anlam bakımından ortaklaşan birimler arasında hem bağımlı hem de bağımsız biçimbirimler yer almaktadır: *-msl*, *-mtrak*, *-CA*, *-CAsInA*, *-Ar/-r ...-mAz*, *-mİşcAsInA*, *kadar*, *üzere*, *civarı*, *dolaylarında*, *-A benzer*, *-A yakın*.

10. *Gibi* biçimbiriminin kendinden önce gelen eşdizimlileri arasında zamirler ve isimler yer almaktadır. Zamirlerin büyük kısmı ilgi hâli eki; isim türünde olan kelimelerin bir kısmının ise sıfat-fiil eki aldığı görülmektedir. Kendisinden sonraki eşdizimliler arasında ise en çok isimler ve yüklem görevindeki fiiller gelmektedir.

KAYNAKÇA

- ASLAN DEMİR, Sema (2007), "İstek Kipliği, Gerçeklik ve Gerçekleştirilebilirlik", *VII. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*, 2-5 Mayıs 2007, Konya, s. 1-12.
- ASLAN DEMİR, Sema (2008), *Türkçede İsteme Kipliği: Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- ATA, Aysu (1997), *Kıyasü'l-Enbiya I-II (Giriş-Metin-Tıpkıbasım-Dizin)*, TDK Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (2006), *Divanü Lûgati't-Türk*, TDK Yayınları, Ankara.
- BACANLI, Eyüp (2005), Türkçedeki Dolaylılık İşaretleyicilerinin Pragmatic Anlamları, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, (Mart 2006), s. 35-47.
- BACANLI, Eyüp (2008), "Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf", *Bilig*, Sayı 44, Kış 2008, s. 1-24.

- BALCI, Tahir (2003), "Edat" Bağlamında Sözcük Türlerine Yeni Bir Yaklaşım", *TÖMER Dil Dergisi*, Sayı 122, Ankara, s. 7-16.
- BANGUOĞLU, Tahir (2007), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- BENZER, Ahmet (2008), *Filde Zaman, Görünüş, Kip ve Kiplik*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- BİLGEGİL, Kaya (2009), *Türkçe Dilbilgisi*, Salkım Söğüt Yayınevi, Erzurum.
- BOLAND, Johanna Hendrika Geertruida (2006), *Aspect, Tense and Modality: Theory, Typology, Acquisition*, Vol. 1, The Institutional Repository of the University of Amsterdam.
- BOYE, Kasper (2010), "Semantic Maps and the Identification of Cross-Linguistic Generic Categories: Evidentiality and its Relation to Epistemic Modality", *Linguistic Discovery*, Vol. 8, Issue 1, pp. 4-22.
- BYBEE, Joan; FLEİSCHMAN, Suzanne (1995), *Modality in Grammar and Discourse*, John Benjamins Publishing Company, USA.
- ÇETİNKAYA, Bayram (2009), "Eşdizimli Sözlükler", *Turkish Studies*, Volume 4/4 Summer 2009, s. 196-206.
- DELİCE, İbrahim (2008), *Sözcük Türleri*, Asitan Yayıncılık, Sivas.
- DEMİR, Nurettin; YILMAZ, Emine (2005), *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- DEMİRCİ, Kerim (2015), *Kelime Bilgisi El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- DOĞAN, Nuh (2011), *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun.
- DOĞAN, Nuh (2014), "Çok İşlevlilik Açısından Türkçe Edatların Söz Dizimsel ve Anlam Bilimsel Yapısı", *Dil Araştırmaları*, S. 15, Güz 2014, s. 105-119.
- EKEN, Neteceyi Tayyibe (2016), "Eşdizimlerin Saptanmasına ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, S. 33, s. 28-47
- ERDEM UÇAR, Filiz Meltem (2015), *Gedâyî Divanı, İnceleme-Metin-Dizim-Tıpkıbasım*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ERDEM, Mehmet Dursun; KARATAŞ, Mustafa; HİRİK, Erkan (2015), *Yeni Türk Dili*, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2002), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (2004), *Dede Korkut Kitabı I*, TDK Yayınları, Ankara.
- FIRTH, J. R. (1951), "Modes of Meaning", *Essays and Studies*, The English Association.
- FIRTH, J. R. (1957). "Modes of Meaning", *Papers in Linguistics 1934-1951*, London Oxford University Press, Newyork, s. 190-215.
- GADDAR, Zeliha (2012), *Süheyl ü Nevbahâr'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- GECE, K. Ahmet (1992), "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hikâyelerinde Kelime Grupları ve Söz Dizimindeki Fonksiyonları", *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık 1992, S. 7, s. 45-57

- GENCAN, Tahir Nejat (2007), *Dilbilgisi*, Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, Ankara.
- GITSAKI, Cristina (1996), *The development of ESL collocational knowledge*, The Center for Language Teaching and Research at the University of Queensland, A thesis submitted for Ph.D.
- GÖZ, İlyas (2003), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLENC, Hâtil (2010), *Ferhengnâme-i Sa'dî: İnceleme-Metin*, Celal Bayar üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesinde Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2010), *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Öğretmen Kitapları Dizisi, MEB Yayınları, Ankara.
- HİRİK, Seçil (2014), *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kırıkkale.
- İMER, Kamile; KOCAMAN, Ahmet, ÖZSOY, A. Sumru (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- İŞCAN, Adem (2007), "İşlevsel Dil Bilgisinin Türkçe Öğretimindeki Yeri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 1, s. 253-258.
- KAHRAMAN, Tahir (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, TDK Yayınları, Ankara.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla (1997), "Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine", *Türk Dili*, S. 549, s. 209-213.
- KERİMOĞLU, Caner (2011), *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, Dinozor Kitabevi, İzmir.
- KORKMAZ, Zeynep (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- MARTYŃSKA, Małgorzata (2004), "Do English language learners know collocations?", *Investigationes Linguisticae*, Vol. XI, Poznań, December 2004, s. 1-12.
- MUSAOĞLU, Mehman (2003), "Türkçe'nin İşlevsel Dilbilgisi ve Metin Kompozisyonu", *Dil Dergisi*, S. 120, s. 22-40.
- OFLAZ, Emine (2010), *İşlevsel Dilbilgisi Çerçevesinde Türkçede İlişkisel Süreçlerin Betimlenmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yabancılar Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ÖLKER, Gökhan (2011), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Doktora tezi, Konya.
- ÖZKAN, Abdurrahman (1999), "Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi", *Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, S. 1, Isparta, s. 125-143.

Seçil Hirik

ÖZKAN, Abdurrahman (2011), "Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler", *Turkish Studies*, Volume 6/1, Winter 2011, s. 521-532.

PALMER, Frank Robert (2001), *Mood and Modality*, Cambridge University Press, Cambridge.

PAPAFRAGOU, Anna (2000), *Modality: Issues in the Semantics-Pragmatics Interface*, Elsevier, Amsterdam; New York.

SEV, Gülsel (2001), *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanışı*, TDK Yayınları, Ankara.

Yeni Tarama sözlüğü, TDK Yayınları, 1983.

Elektronik Kaynaklar

Mersin Üniversitesi Türkçe Ulusal Derlemi (<http://www.tnc.org.tr/index.php/tr/>) (20.12.2016)

ÖZKAN, Bülent (2011), *Türkiye Türkçesinin Yazım Dili Derlemi [TD1]*, Mersin Üniversitesi, <http://derlem.mersin.edu.tr/turkcederlem/> (26.12.2016)